

düşünceye ilham
değişime yön

enstitü
sosyal

■ ■ Verinin Dili

Türkiye'de Doğum

Editör
Amine Ertürk

Hazırlayan
Yiğit Çelik

Grafik Tasarım
Muhammed Seleş

Kaynak
TÜİK, Doğum İstatistikleri, 2024

Enstitü Sosyal
Burhaniye Mah. Hacı Reşit Paşa Sok. No:18
Üsküdar/İstanbul

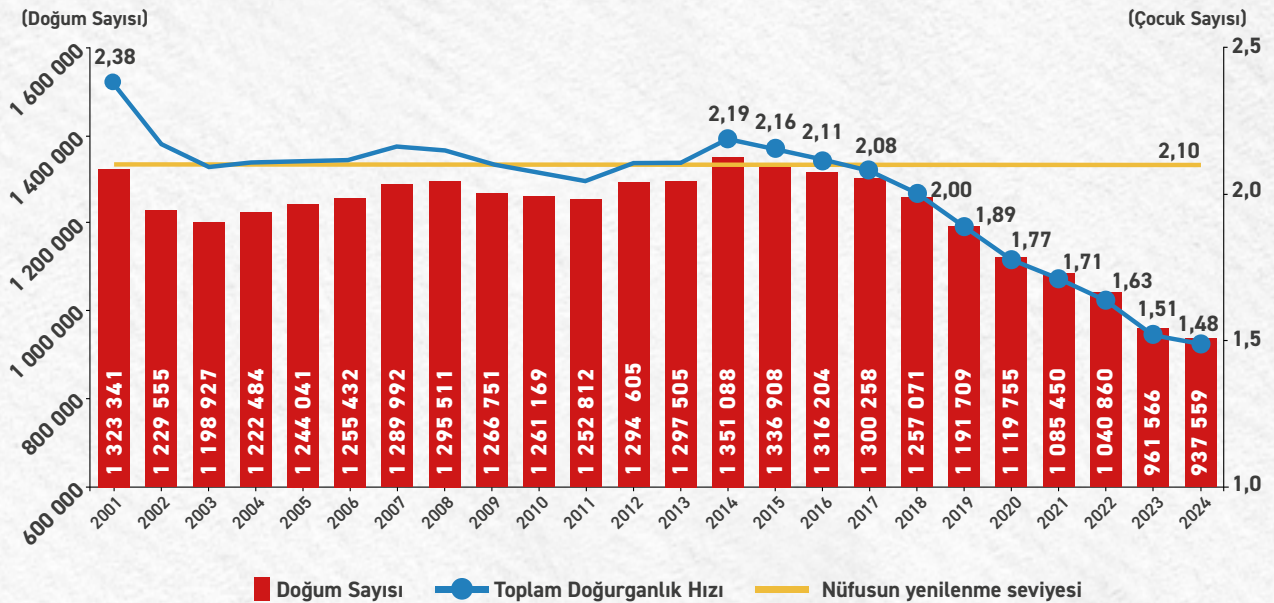
İletişim
0216 422 00 22
www.enstitusosyal.org
info@enstitusosyal.org

2024 yılında doğurganlık hızı 1,48'e geriledi.

Toplam doğurganlık hızı, bir kadının doğurgan kabul edilen yaş aralığında (15-49 yaş) sahip olabileceği ortalama canlı doğum sayısını ifade eden temel demografik göstergelerden biridir. Bu oran, bir toplumun nüfus dinamiklerinin geleceğine dair önemli ipuçları sunmakta ve özellikle nüfusun kendini yenileme kapasitesini değerlendirmek açısından kritik bir rol oynamaktadır. Türkiye'de toplam doğurganlık hızı, 2001 yılında ortalama 2,38 çocuk seviyesinde iken, ilerleyen yıllarda genel olarak dalgalı bir seyir izlemiştir; 2014 yılından itibaren ise belirgin ve sürekli bir düşüş eğilimine girmiştir. Bu doğrultuda, 2024 yılı itibarıyla toplam doğurganlık hızı 1,48'e gerilemiş; böylece nüfusun kendini yenileme eşiği olarak kabul edilen 2,10 seviyesinin oldukça altında kalmıştır. Söz konusu bu eğilim, sadece geçici bir durumu değil, aynı zamanda Türkiye'nin doğurganlık örüntüsünde yapısal bir dönüşümün işaretlerini taşımaktadır. Nitekim 2016 yılından bu yana doğurganlık hızı, nüfus yenilenme düzeyinin altında seyretmektedir.

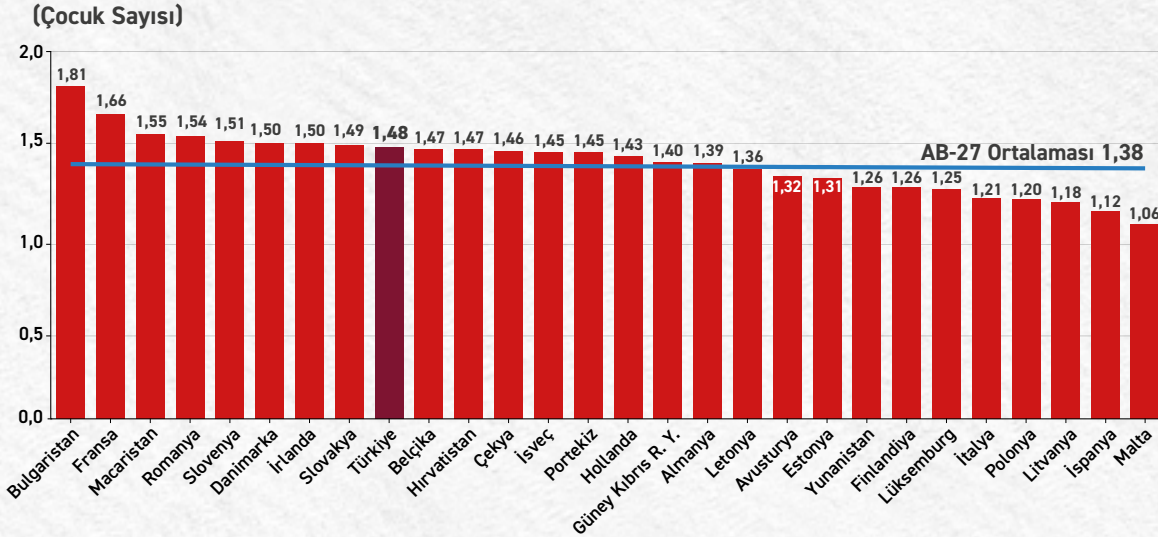
Grafik 1. Yıllara göre doğum sayısı ve doğurganlık hızı, 2001-2024

2 Avrupa Birliği üye ülkelerinin toplam doğurganlık hızı ortalaması 1,38 oldu.

Grafik 2'de AB-27 ülkelerinin 2023 yılı toplam doğurganlık hızları karşılaştırılmaktadır. Türkiye, 2024 yılında 1,48 ortalamasıyla hem 1,38 olan Avrupa Birliği ortalamasının üzerinde konumlanmakta hem de AB ülkeleri arasında 9. sırada yer almaktadır. Listenin en üstünde 1,81 ile Bulgaristan, en altında ise 1,06 ile Malta bulunmaktadır. Türkiye'nin Avrupa ülkelerine kıyasla daha yüksek bir değere sahip olması, ilk bakışta olumlu bir tablo sunsa da Türkiye'nin tarihsel eğilimleri göz önüne alındığında bu oran radikal bir düşüşe işaret etmektedir. Özellikle son on yılda yaşanan sürekli düşüş eğilimi, Türkiye'nin de Avrupa'daki düşük doğurganlık eğilimlerine yakınsadığını ve benzer bir yapıya evrilme riski taşıdığını göstermektedir.

Grafik 2. Doğurganlık hızının Avrupa Birliği üye ülkeleri ile karşılaştırılması, 2023

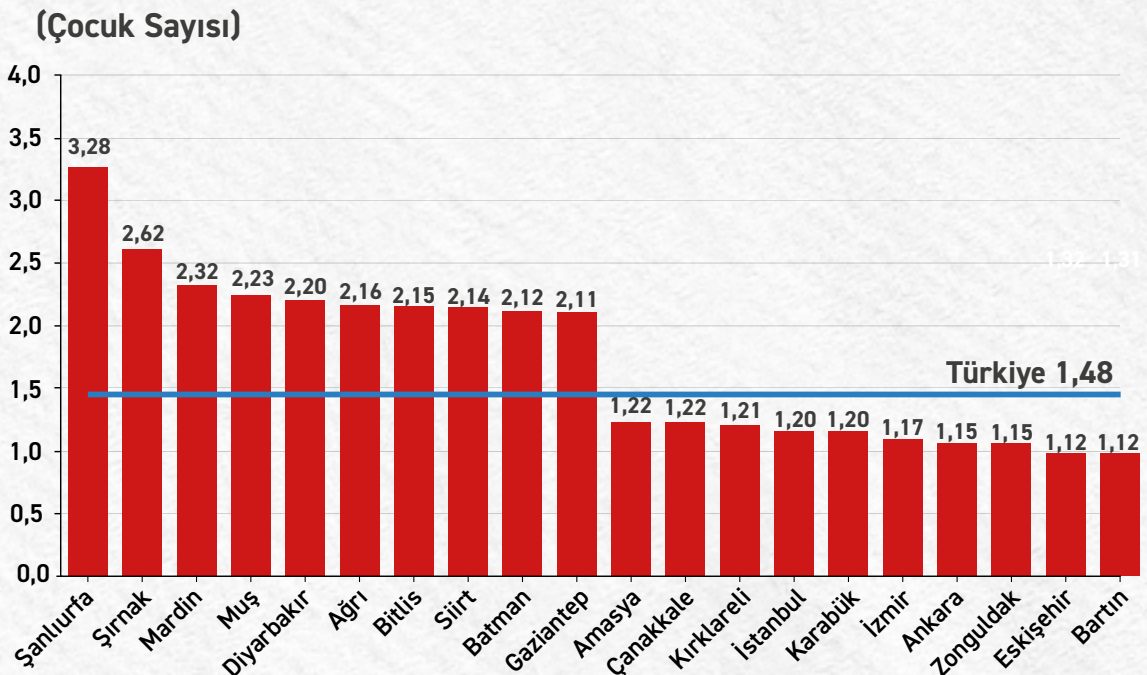

3

Doğurganlık hızının en düşük olduğu iller 1,12 ile Bartın ve Eskişehir oldu.

Grafik 3'te 2024 yılına ait toplam doğurganlık hızları iller bazında karşılaştırmalı olarak gösterilmektedir. Buradan hareketle Türkiye'nin doğurganlık seviyesinde belirgin bir coğrafi farklılaşmanın varlığı dikkat çekmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer alan illerde, geleneksel aile yapısı ve toplumsal normların etkisiyle doğurganlık hızları görece yüksek seyretmekteyken, Batı bölgelerinde doğurganlık oranlarındaki düşüşü, bireylerin kırsal yaşamdan koparak şehir yaşamının sosyoekonomik ve kültürel dinamiklerine entegre olma sürecini ifade eden kentleşme kavramıyla açıklamak mümkündür. Bu süreçte kent yaşamının getirdiği yoğun tempo, ekonomik öncelikler ile birlikte eğitim ve kariyer hedefleri, bireylerin çocuk sahibi olma kararlarını ertelemelerine ya da sınırlamalarına neden olabilmektedir. Mevcut eğilimlerin ilerleyen yıllarda doğu illerinde de etkisini göstermesi, bölgeler arası doğurganlık farkının azalmasına ve ülke genelinde düşük doğurganlığın daha yaygın hâle gelmesine neden olabilecek bir demografik dönüşüm riski taşımaktadır.

Grafik 3. Toplam doğurganlık hızının en yüksek ve en düşük olduğu 10 il, 2024

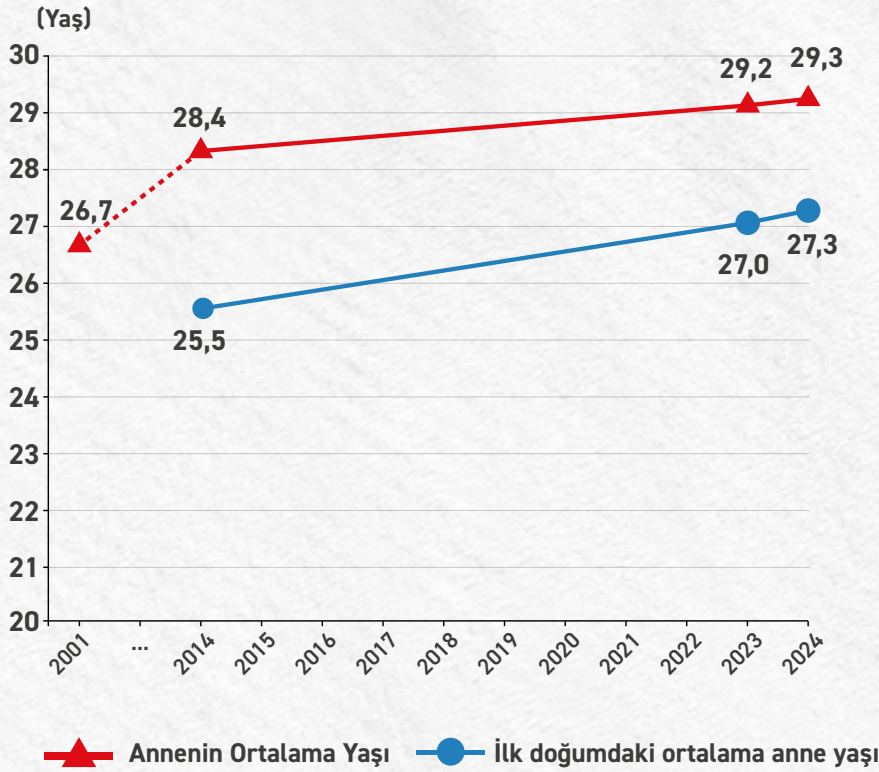

Doğum yapan annelerin ortalama yaşı 29,3 oldu

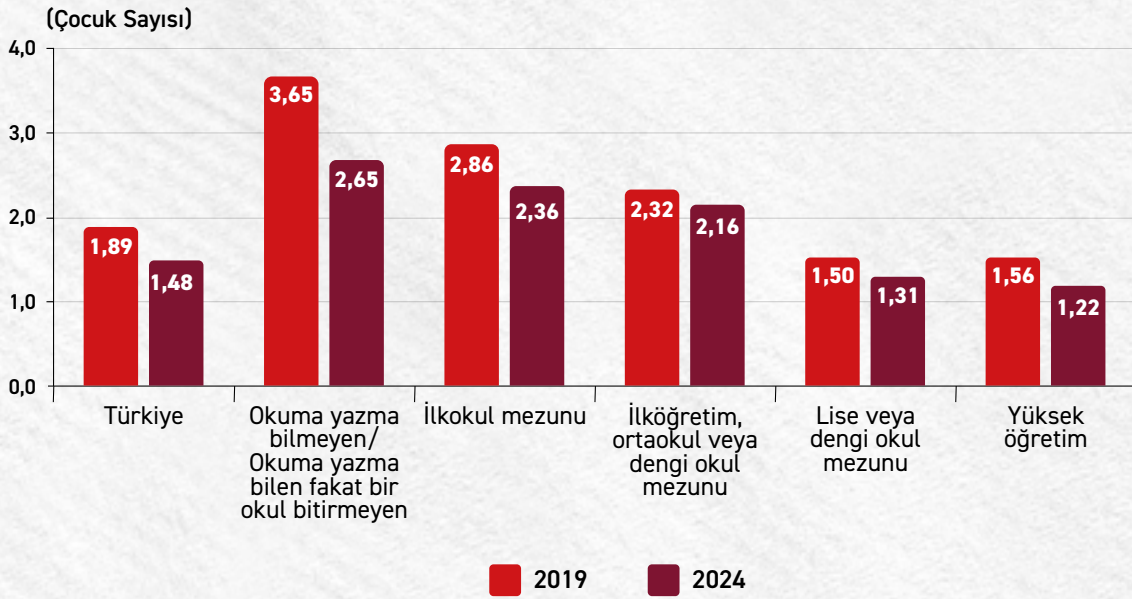
Grafik 4, Türkiye'de anneliğe ilişkin yaş dinamiklerinde zaman içinde meydana gelen dönüşümü ortaya koymaktadır. 2001 yılında 26,7 olan genel doğumda annenin ortalama yaşı, 2024 yılı itibarıyla 29,3'e yükselmiştir. Benzer şekilde, ilk doğumdaki ortalama anne yaşı da 2014'te 25,5 iken, 2024'te 27,3'e ulaşmıştır. Bu veriler, çocuk sahibi olma yaşının giderek ertelendiğini ve doğurganlık davranışlarının zamansal olarak ötelenmekte olduğunu açık biçimde göstermektedir.

Grafik 4. Annenin ortalama yaşı (2001-2024) ve ilk doğumdaki ortalama anne yaşı (2014-2024)

Bu eğilim, eğitim düzeyi ile doğurganlık arasındaki ilişkiyi ortaya koyan verilerle birlikte değerlendirildiğinde daha anlamlı hâle gelmektedir. 2019 ve 2024 yıllarına ait karşılaştırmalı verileri gösteren Grafik 5, eğitim seviyesi yükseldikçe doğurganlık oranlarının belirgin biçimde düştüğünü göstermektedir. Okuma yazma bilmeyen ya da bir okul bitirmemiş kadınlarda ortalama çocuk sayısı 2019'da 3,65 iken 2024'te 2,65'e gerilemiş; buna karşın yükseköğretim mezunlarında bu oran aynı dönemde 1,56'dan 1,22'ye düşmüştür. Benzer bir düşüş eğilimi ilkököl ve ortaokul mezunlarında da gözlemlenmektedir.

Grafik 5. Annenin eğitim durumuna göre doğurganlık hızı, 2019-2024

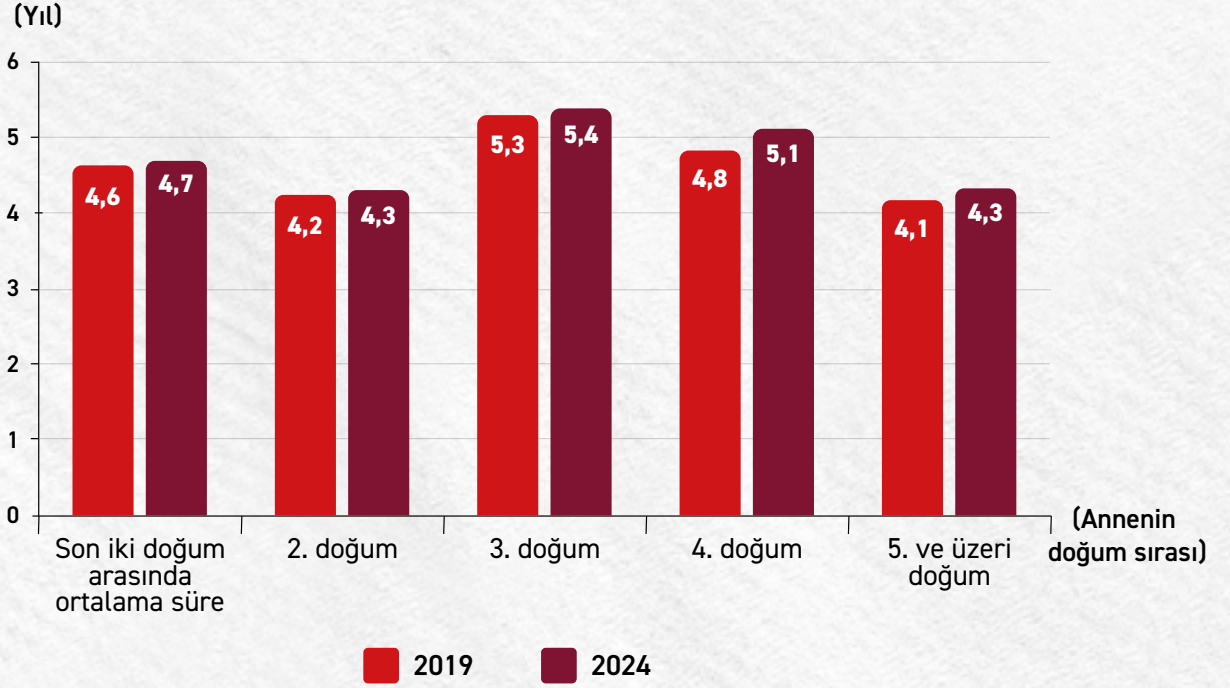
5

2024 yılında son iki doğum arasındaki ortalama süre 4,7'ye yükseldi.

Türkiye'de 2019 ve 2024 yıllarına ait karşılaştırmalı veriler, doğum sırasına göre çocuklar arasındaki ortalama sürede belirgin bir uzama eğilimi olduğunu ortaya koymaktadır. Son iki doğum arasındaki ortalama sürenin 4,6 yıldan 4,7 yıla çıkmasıyla birlikte, ikinci doğum için bu sürenin 4,2 yıldan 4,3 yıla, üçüncü doğumda 5,3 yıldan 5,4 yıla, dördüncü doğumda ise 4,8 yıldan 5,1 yıla yükseldiği görülmektedir; benzer şekilde, beşinci ve üzeri doğumlar için aralık 4,1 yıldan 4,3 yıla çıkmıştır.

Bu veriler, doğurganlık davranışlarının yalnızca ilk doğumun ertelenmesiyle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda ardışık doğumlar arasındaki zamanın da uzatıldığını göstermektedir.

Grafik 6. Doğum sırasına göre son iki doğum arasındaki ortalama süre, 2019, 2024

2024 yılı verileri, Türkiye'de doğurganlık eğilimlerinin önemli ölçüde değiştiğini göstermektedir. Doğurganlık hızındaki düşüş, anne olma yaşının yükselmesi, doğumlar arasındaki sürenin uzaması ve eğitim düzeyine göre çocuk sayısındaki azalma, doğurganlık davranışlarının hem nicelik hem de zamanlama açısından farklılaştığını ortaya koymaktadır. Bu veriler, doğumun bireysel ve toplumsal düzeyde yeniden konumlandığı bir döneme işaret etmektedir.

Bölgesel farklılıklar, Türkiye içinde homojen bir doğurganlık yapısının olmadığını ortaya koyarken, eğitim düzeyinin yükselmesine paralel olarak çocuk sayısında görülen azalma dikkat çekicidir. Ayrıca doğumların zamanlamasında ve sıklığında görülen değişiklikler, bireylerin planlamaları ile doğurganlık kararları arasındaki ilişkinin yeniden şekillendiğine işaret etmektedir. Bu çerçevede, doğurganlıkla ilgili gelişmelerin çok boyutlu dinamiklerle ilişkili olduğu, dolayısıyla uzun vadeli yaklaşımlarla izlenmesi gereken bir alan hâline geldiğini söylemek pekâlâ mümkündür.